

عوامل موثر بر رفتار محیط‌زیستی گردشگران

محمد حسین نعمتی، زهرا همتی، مهرداد کاظمیان

۱- دبیر هنر سازمان آموزش و پرورش خراسان شمالی و دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش هنر،

دانشگاه علی آباد کتول Email: nemati31@yahoo.com

۲- دانشجوی دکتری آموزش محیط‌زیست، دانشگاه پیام نور تهران

۳- کارشناس پژوهش دانشگاه فرهنگیان خراسان شمالی

چکیده

امروزه، گردشگری از نظر محیط‌زیستی اثرات مثبت و منفی به همراه دارد که پیش‌گیری از اثرات منفی آن از ضروریات حفظ منابع محیط‌زیستی مناطق توریستی است. ترویج رفتار محیط‌زیستی مسئولانه به عنوان راه‌کاری در جهت گردشگری پایدار محسوب می‌شود. هدف این پژوهش بررسی عوامل موثر بر رفتار محیط‌زیستی گردشگران می‌باشد. با استفاده از روش پیمایش، تعداد ۲۶۷ پرسشنامه بین گردشگران شهر بوشهر توزیع گردید. نتایج رگرسیون نشان داد که فقط ۲ درصد از واریانس رفتار محیط‌زیستی بوسیله متغیر فرصت‌ها تبیین می‌شود. با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، می‌توان گفت که عوامل دیگری بر رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران تأثیر داشته‌اند.

کلمات کلیدی: گردشگری، محیط‌زیست، رفتارهای محیط‌زیستی، فرصت‌ها و امکانات، بوشهر.

۱. بیان مسئله

امروزه، گردشگری به عنوان یکی از بزرگ‌ترین صنایع در جهان روند رو به رشدی دارد. توسعه گردشگری نه تنها عامل مؤثری در توسعه نواحی است، بلکه مزایای مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی بسیاری را برای میزبان به همراه دارد. اما از طرفی دیگر، توسعه گردشگری موجب پدید آمدن نگرانی‌ها و بیم‌هایی از تهدید و تخریب محیط‌زیست و میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی ساکنان محلی گشته است [۱]. به طور کلی، ارتباط نزدیکی بین محیط‌زیست و گردشگری وجود دارد، زیرا که بسیاری از ویژگی‌های محیط‌زیست این است که جاذبه‌ای برای گردشگران می‌باشد. امکانات و زیرساخت‌های گردشگری نیز به نوبه خود، از برخی جنبه‌ها به محیط‌زیست برمی‌گردد و همچنین موجب تأثیراتی بر محیط‌زیست می‌شوند [۲]. گردشگری، می‌تواند اثرات مثبت و منفی از نظر محیط‌زیستی به همراه داشته باشد که پیش‌گیری از اثرات منفی از جمله ضرورت‌ها برای حفظ منابع محیط‌زیستی و حتی فرهنگی، اجتماعی مناطق گردش‌پذیر است. در واقع، اثرات منفی گردشگری بر روی طبیعت شامل آلودگی هوا به خاطر افزایش ترافیک، آلودگی آب در اثر رها کردن زباله‌های جامد در آب توسط گردشگران یا تخلیه پساب‌های کشتی‌های گردشگری، آلودگی خاک با افزایش میزان زباله در منطقه، فشار بر اکوسیستم طبیعی به دلیل استفاده از پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده به عنوان جاذبه گردشگری، آسیب به درختان و گیاهان برای ساخت پناهگاه یا سوخت و غیره می‌گردد [۳].

با این وصف، شناخت رابطه بین محیط‌زیست و گردشگری جهت برنامه‌ریزی، توسعه و مدیریت منابع حائز اهمیت است. گرچه برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های کلان در بهبود و پیشگیری از مسایل محیط‌زیستی به وجود آمده توسط صنعت گردشگری لازم و ضروری به نظر می‌رسد، اما جنبه دیگری برای کاهش این آسیب‌ها و اثرات منفی وجود دارد که به حوزه جامعه‌شناسی و روانشناسی اجتماعی مرتبط می‌باشد. منظور از این جنبه، مبحث رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران و عوامل

مؤثر بر آن است. امروزه، ترویج رفتار محیط‌زیستی مسئولانه به‌عنوان راه‌کاری در جهت گردشگری طبیعت پایدار مورد توجه قرار گرفته است [۳]، به گونه‌ای که بین توسعه گردشگری و حفاظت از محیط‌زیست تعادل برقرار گردد [۴]. با این حال، تغییر رفتار انسان یک موضوع پیچیده و در عین حال مشکل است. برای فهم اینکه چگونه رفتارهای محیط‌زیستی مسئولانه تشویق شود، تلاش‌های بسیاری از طریق شناخت روابط پیچیده بین عوامل مختلف و رفتارهای محیط‌زیستی صورت گرفته است. با این حال، بیشتر پژوهش‌های پیشین پیرامون رفتارهایی مانند مصرف انرژی خانگی، بازیافت و غیره صورت گرفته‌اند و کمتر به عوامل و تأثیرات رفتارهای محیط‌زیستی در حوزه گردشگری و تفریحات پرداخته شده است. با توجه به آنچه در بالا ذکر شد، هدف این پژوهش بررسی رفتار محیط‌زیستی گردشگران و عوامل مؤثر بر آنها می‌باشد.

۲. مروری بر ادبیات پژوهش

پیشینه پژوهش

مهمت‌اوغلو^۱ در تحقیقی در بین مردم نروژ به این نتیجه دست یافت که چهار متغیر درآمد، جنس، نگرانی‌های محیط‌زیستی اثر قابل‌توجهی بر رفتار در محیط تفریحی داشته‌اند [۵]. براون^۲ در تحقیق نشان داده که بعد از شرکت در برنامه آموزش محیط‌زیستی، در نگرش محیط‌زیستی افراد تغییری حاصل نشده است [۶]. فرودر^۳ و دیگران به این نتیجه دست یافتند که گردشگران گرایش به انجام رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در طول سفر دارند، در حالی که، نگرانی محیط‌زیستی تنها نقش اندکی در فرایند تصمیم‌گیری آنان در طول مسافرت دارد [۷]. دالنیکار و لیش^۴ نشان دادند که ۹۲ درصد از پاسخگویان از نظر اخلاقی خود را موظف به رفتار دوستانه از نظر محیط‌زیستی در خانه می‌دانند، اما میانگین رفتار حامی محیط‌زیستی آنها در طول مسافرت ۲۵ درصد می‌باشد [۸]. کیم نشان داده است که نگرش محیط‌زیستی و رفتار محیط‌زیستی ارتباط قوی و مثبتی دارند [۴]. فردوسی و همکارانش در پژوهشی نشان دادند که دانشجویانی که واحدهایی در زمینه محیط‌زیست گذرانده‌اند (بهداشت محیط و جغرافیای طبیعی) رفتارهای محافظت از محیط بیشتری در مقایسه با دانشجویانی که واحدهایی در این زمینه نگذارنده‌اند (روانشناسی و تاریخ) نشان می‌دهند. علاوه بر این، نتایج تحقیق مذکور نشان می‌دهد که بین نگرش محیط‌مداری و رفتار محافظت از محیط رابطه مثبت و معنادار و با بی‌اعتنایی رابطه منفی و معنادار وجود دارد [۹]. با مروری بر تحقیقات انجام شده، می‌توان این‌گونه برداشت کرد که رفتارهای محیط‌زیستی تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد. در این تحقیقات، عواملی مانند نگرانی محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی، دانش محیط‌زیستی، آگاهی و آموزش محیط‌زیستی، ارزش‌های شخصی و همچنین ویژگی‌های جمعیتی در این مطالعات، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در بررسی مطالعات انجام شده در ایران، کاملاً مشهود است که بررسی رفتارهای محیط‌زیستی به ندرت صورت گرفته است. بنابراین، نقش تحقیق حاضر در جهت افزودن بر ادبیات موضوع در این زمینه نیز حائز اهمیت می‌باشد.

چارچوب نظری

دیدگاه‌های نظری مختلفی برای تبیین رفتارهای محیط‌زیستی وجود دارد [۱۰]. مدل خطی U اولیه، نظریه کنش بخردانه، نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، نظریه نوع دوستی شولتز، مدل رفتار محیط‌زیستی مسئولانه، نظریه تأثیرات هنجاری شخصی بر نوع دوستی، مدل نوع دوستی، همدردی و رفتار اجتماعی، مدل یکپارچه نگرش و انتخاب رفتار و غیره از جمله نظریات موجود برای تبیین رفتارهای محیط‌زیستی می‌باشند. در تحقیق حاضر برای تبیین رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران

^۱Mehmetoglu
^۲Brown
^۳Fairweather
^۴Dolnicar and Leisch

از مدل چندگانه و نیز مدل جامعه‌شناختی رفتار محیط‌زیستی استفاده شده است. مدل چندگانه (مدل انگیزه، توانایی، فرصت و رفتار) توسط اولاندر^۱ و توجرسون^۲ ارائه شده است، از دیدگاه این صاحب‌نظران، زمانی که رفتار مصرف‌کننده همراه با تأثیر بر محیط‌زیست مورد مطالعه قرار می‌گیرد، بایستی انگیزه، توانایی و فرصت در یک چارچوب مرجع قرار گیرند. در مدل آنها، عوامل انگیزشی عبارتند از باورها که بر نگرش موثر هستند، هنجارهای اجتماعی و نگرش که به نوبه خود، نیت مصرف‌کنندگان را برای عمل به یک روش خاص تعریف می‌کنند. باورها درباره یک فعالیت اغلب در اثر تجربه تغییر می‌یابند. علاوه بر انگیزه، توانایی‌های فردی یعنی دانش و عادات، در تحقق نیت مؤثر هستند. مردم هر روزه یاد می‌گیرند و یا عاداتی دارند که آنها را به‌گونه تقریباً خودکار قادر به انجام وظیفه می‌کند. آنها همچنین ممکن است اطلاعات مهمی نداشته باشند و یا قادر به درک پیام اطلاعات حامیان محیط‌زیستی نباشند. مهم‌تر از همه، فرد به فرصت‌هایی که بتواند به‌شیوه حامی محیط‌زیست عمل کند، نیاز دارد. اولاندر و توجرسون فرصت را به‌عنوان «پیش‌شرط‌های عینی برای رفتار» می‌بینند. با این حال، آنها اذعان دارند که افراد ممکن است شرایط مشابه را به‌طریق مختلف درک کنند، و در نتیجه، امکانات را متفاوت ببینند [۱۱]. براساس نظریات طرح شده در بالا، می‌توان مدلی نظری ترسیم کرد که این امکان را فراهم می‌کند تا به بررسی رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران و عوامل مؤثر بر آن پردازیم. نگرش محیط‌زیستی، دانش محیط‌زیستی و فرصت‌ها و امکانات در هر دو نظریه چندگانه و نظریه جامعه‌شناختی محیط‌زیستی از عوامل تأثیرگذار بر رفتارهای محیط‌زیستی به شمار می‌آیند.

فرضیات تحقیق

براساس مدل طراحی شده که در شکل بالا قابل ملاحظه است، در این پژوهش فرضیات زیر بررسی خواهد شد:

- نگرش‌های محیط‌زیستی بر رفتار محیط‌زیستی گردشگران ساحلی مؤثر است.
- دانش محیط‌زیستی بر نگرش محیط‌زیستی گردشگران ساحلی مؤثر است.
- فرصت‌ها و امکانات بر رفتار محیط‌زیستی گردشگران ساحلی مؤثر است.

۳. روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع مطالعات کمی است. با این حال، ابتدا مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای برای بررسی ادبیات موضوع و تدوین چارچوب نظری صورت گرفت. در ادامه، در پی یافتن پاسخ سئوالات تحقیق و بررسی فرضیات مطروحه و براساس چارچوب نظری پرسشنامه تحقیق تدوین گردید و سپس بین گردشگران ساحلی به مناطق ساحلی شهر بوشهر سفر کرده بودند، توزیع شد. روش نمونه‌گیری به شکل تصادفی ساده بوده و جامعه آماری تحقیق موردنظر نیز گردشگران وارد شده به استان بوشهر بودند. تعداد ۳۰۰ پرسشنامه بین آنها توزیع شد و در نهایت، ۲۶۷ پرسشنامه کامل جمع‌آوری گردید. بعد از تکمیل پرسشنامه‌ها، داده‌های گردآوری شده به‌وسیله نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

از جنبه عملیاتی نیز برای سنجش رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران در این تحقیق از مقیاس ۱۴ گویه‌ای محقق ساخته استفاده شده است. همچنین، برای سنجش متغیر دانش محیط‌زیستی از مقیاس ۱۲ گویه‌ای محقق ساخته بهره گرفته شده است. نگرش محیط‌زیستی سومین متغیر اساسی تحقیق حاضر با مقیاس ۱۵ گویه‌ای محقق ساخته سنجیده شده است. بالاخره، متغیر فرصت‌ها که منظور از آن وجود امکانات و تسهیلات لازم برای بروز رفتارهای محیط‌زیستی می‌باشد. با

^۱Ölander
^۲Thøgersen

استفاده از مقیاس ۶ گویه‌ای محقق ساخته به عنوان نمونه «تعداد سطول‌های زباله در پارک‌های این شهر مناسب است»، «اماکن تفریحی این شهر از سرویس‌های بهداشتی مناسبی برخوردار نیستند»، «در سواحل دریا و رودخانه‌ها، مکان مناسبی جهت اسکان مسافران وجود دارد» و غیره بهره گرفته شده است.

۴. یافته‌های تحقیق

الف: توصیف متغیرهای زمینه‌ای

توزیع درصدی آزمودنی‌ها برحسب متغیرهای زمینه‌ای حاکی از آن است که بیشتر پاسخگویان مردها (۵۸ درصد) و افراد بین ۲۱ تا ۳۰ سال (۴۵ درصد) هستند. کمترین پاسخگویان در رده سنی ۵۱ سال و بیشتر قرار دارند. میانگین سنی پاسخگویان ۲۸/۴۶ می‌باشد. ۴۴ درصد از آنها مجرد و ۵۳ درصد متأهل می‌باشند. تحصیلات پاسخگویان به ترتیب ۱۷/۲ درصد زیردیپلم، ۳۸/۶ درصد دیپلم، ۴۰/۵ درصد فوق دیپلم و لیسانس و ۳/۸ درصد فوق لیسانس و بالاتر می‌باشد. ۸۵ درصد از آنها عنوان کرده‌اند که به همراه خانواده مسافرت کرده‌اند. ۶۲ درصد در چادر اقامت داشته، ۳۵ درصد نیز محل اسکان (اقامت در هتل، اجاره ویلا یا اتاق) داشته‌اند و تقریباً ۳ درصد نیز از مسافران گذری بوده‌اند. ۵۳/۶ درصد از پاسخگویان ۴ روز یا کمتر، ۳۸/۹ درصد ۵ تا ۱۰ روز قصد اقامت در بوشهر را ذکر کرده‌اند. ضمن اینکه ۲/۵ درصد اقامت بیش از ۱۰ روز را بیان کرده‌اند.

ب: میانگین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل

جدول شماره ۱: توزیع درصدی و شاخص میانگین متغیرهای مستقل و وابسته

میانگین	کم		متوسط		زیاد		متغیرها
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۵ از ۳/۱۹	۱۱/۶	۳۱	۵۲/۱	۱۳۹	۲۴/۷	۶۶	رفتارهای محیط‌زیستی
۵ از ۳/۶۳	۲۵/۵	۶۷	۴۹/۴	۱۳۰	۲۵/۱	۶۶	نگرش محیط‌زیستی
۱ از ۰/۵۷	۱۵/۴	۴۱	۳۹/۰	۱۰۴	۴۱/۲	۱۱۰	دانش محیط‌زیستی
۵ از ۲/۸۸	۱۵/۸	۴۲	۴۶/۵	۱۲۴	۳۰/۳	۸۱	فرصت‌ها و امکانات

جدول شماره (۱) توصیفی از متغیرهای اصلی تحقیق را به نمایش می‌گذارد. لازم به ذکر است که دسته‌بندی این ابعاد به پایین، متوسط و بالا با بهره‌گیری از تحلیل خوشه‌ای به دست آمده‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، بیشترین درصد از پاسخ‌ها به رفتارهای محیط‌زیستی در سطح زیاد با ۶۶ درصد می‌باشد. به همان ترتیب، بیش از ۲۵ درصد از پاسخگویان نگرش محیط‌زیستی در حد متوسط دارند. با توجه به پاسخ‌ها درباره دانش محیط‌زیستی، بیش از ۸۰ درصد پاسخگویان از سطح دانش متوسط و زیاد برخوردار هستند. در نهایت، فقط ۱۵/۴ درصد از پاسخگویان فرصت‌ها و امکانات موجود در شهر بوشهر را در سطح نامناسب دانسته‌اند.

ج: آزمون فرضیات

برای بررسی همبستگی متغیرهای مستقل با رفتار محیط‌زیستی گردشگران از آزمون همبستگی پیرسون بهره گرفته شد که نتایج آن در جدول ذیل مشاهده می‌گردد.

جدول شماره ۲: ضرایب همبستگی متغیرهای مستقل با رفتارهای محیط‌زیستی

متغیر وابسته (رفتارهای محیط‌زیستی)		متغیرهای مستقل
سطح معناداری	شدت همبستگی	
۰/۱۳۶	۰/۰۹۸	نگرش محیط‌زیستی
۰/۴۹۵	۰/۰۴۵	دانش محیط‌زیستی
۰/۰۳۴	۰/۱۴۶*	فرصت‌ها و امکانات

جدول شماره (۲) گویای این است که رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران تنها با متغیر فرصت‌ها و امکانات در سطح ۰/۰۵ همبستگی مثبت دارد. در واقع، کسانی که فرصت‌ها و امکانات شهر بوشهر را مناسب ارزیابی کرده‌اند، رفتارهای محیط‌زیستی بیشتری از خود بروز می‌دهند. نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران، برخلاف تصور اولیه با نگرش محیط‌زیستی و دانش محیط‌زیستی رابطه خطی ندارد.

د: تحلیل رگرسیونی برای تبیین رفتارهای محیط‌زیستی

برای رسیدن به یک مدل تبیین‌کننده‌ی متغیر وابسته، در این تحقیق از تحلیل رگرسیون به روش گام به گام استفاده شد. نتایج اجرای این روش، در جداول زیر ارائه شده است.

جدول شماره ۳: رگرسیون چندمتغیره متغیر رفتارهای محیط‌زیستی

متغیر مستقل	ضریب تعیین	ضرایب تأثیر استاندارد	ضریب تأثیر غیراستاندارد	ارزش T	سطح معناداری
مقدار ثابت فرصت‌ها و امکانات	۰/۰۲۲	-۰/۱۵۰	۴۹/۱۶۴ -۰/۲۷۰	۲۰/۰۳۱ -۲/۲۵۳	۰/۰۲۵

همان‌گونه که جدول (۳) نشان می‌دهد، مقدار ضریب تعیین برابر با ۰/۰۲۲ است. در واقع، مقدار کمی از واریانس متغیر وابسته به‌وسیله متغیرهای مستقل موجود در مدل تبیین شده است. به عبارتی، نتایج جدول گویای این است که متغیرهای موجود در مدل نظری، تبیین‌کننده چندان مناسبی برای متغیر وابسته نمی‌باشند. با این حال، سطح معناداری نیز ۰/۰۲۵ است که گویای معناداری مدل می‌باشد. همانطور که ملاحظه می‌شود تنها متغیر و فرصت‌ها و امکانات در مدل باقی ماندند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

تاکنون نظریات متعددی درباره علل و عوامل موثر بر رفتار محیط‌زیستی ارائه شده است. به طور کلی این نظریات به چهار دسته عوامل (عوامل انگیزشی، عوامل شناختی، عوامل جمعیت شناختی و عوامل بیرونی) توجه نموده‌اند. با این حال، اکثر نظریات موجود در این حیطه، به تاثیر عوامل انگیزشی (عوامل درونی) افراد در بروز رفتارهای محیط‌زیستی اشاره

کرده‌اند، اما بدیهی است که رفتار انسان تنها به عوامل انگیزشی وابسته نبوده، بلکه عوامل بیرونی از جمله فرصت‌ها و امکانات لازم (زیرساخت‌های مناسب) ممکن است رفتار محیط‌زیستی را تسهیل یا محدود نماید. میانگین متغیر رفتارهای محیط‌زیستی بیش از حد متوسط نشان داده شده است. به عبارتی رفتار محیط‌زیستی پاسخگویان در سطح مناسبی قرار دارد. با این حال، محیط‌زیست رفتاری بهتر و مسالمت‌آمیزتر را می‌طلبد. از سویی، با توجه به خوداظهاری بودن رفتار توسط پاسخگویان، نمی‌توان رفتار محیط‌زیستی در حد متوسط را پذیرفت، زیرا که ممکن است افراد در عمل به گونه دیگری رفتار کنند. همچنین، میانگین دانش محیط‌زیستی افراد براساس پاسخ‌ها در سطح کمی بیش از حد متوسط قرار دارد. شهنوشی و عبداللهی نیز اظهار داشته‌اند که میزان آگاهی شهروندان در سطح متوسطی قرار دارد [۱۲]. نتایج این پژوهش و سایر مطالعات نشان می‌دهد که سطح متوسط دانش محیط‌زیستی وضعیت چندان رضایت‌بخشی نمی‌باشد. بنابراین، لزوم افزایش دانش و آگاهی و اجرای طرح‌هایی - به طرق مختلف و در بین گروه‌های متفاوت - برای افزایش آگاهی افراد در زمینه محیط‌زیست محسوس می‌باشد.

در نهایت، فرصت‌های موجود در شهر بوشهر برای بروز رفتارهای محیط‌زیستی در سطح مناسبی توصیف شده است، به گونه‌ای که فقط تقریباً ۷۷ درصد از پاسخگویان فرصت‌ها و امکانات شهر بوشهر را در سطح مناسب دانسته‌اند. مک‌دونالد و توپ به فقدان امکانات محلی در راستای رفتار محیط‌زیستی اشاره کرده‌اند [۱۳].

در بررسی همبستگی رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران با متغیرهای مستقل مشخص گردید که تنها با فرصت‌ها و امکانات با رفتار محیط‌زیستی ارتباط دارد. در واقع، گردشگران ساحلی که فرصت‌ها و امکانات را مناسب تشخیص داده‌اند رفتارهای محیط‌زیستی بیشتری از خود بروز می‌دهند. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران با نگرش محیط‌زیستی و دانش محیط‌زیستی رابطه خطی ندارد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود این نتایج خلاف تصور اولیه می‌باشد. نتایج تحقیق فاضلی و جعفرصالحی نیز حکایت از عدم ارتباط بین دانش محیط‌زیستی و رفتار محیط‌زیستی دارد [۱۴]. گرچه به نظر می‌رسد افرادی که در مورد اهمیت و لزوم چیزی اطلاع داشته باشند، مناسب‌تری به محیط‌زیست خواهند داشت. اوگانوبده و آرنولد^۱ دریافتند که بین نگرش محیط‌زیستی و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان ارتباط وجود دارد [۱۵]. در این تحقیق از تحلیل رگرسیون نیز استفاده گردید. در ابتدا سه متغیر مستقل نگرش محیط‌زیستی، دانش محیط‌زیستی و فرصت‌ها و امکانات لازم وارد معادله شدند، نتایج رگرسیون چندمتغیره نگرش محیط‌زیستی نشان می‌دهد که فقط متغیر فرصت‌ها و امکانات در مدل باقی ماندند. همچنین، تقریباً ۲ درصد از واریانس متغیر وابسته به وسیله متغیر مذکور تبیین شده است. گرچه مدل تحقیق حاضر معنادار محاسبه شده است، با این حال، با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، می‌توان گفت که عوامل دیگری هستند که بر رفتارهای محیط‌زیستی بین گردشگران تأثیر داشته‌اند. لذا، لزوم اجرای پژوهش‌هایی که به جستجوی عوامل اصلی مؤثر بر رفتارهای محیط‌زیستی بین گردشگران بپردازد، محسوس می‌باشد.

۶. پیشنهادات

بنابراین، پیشنهاد می‌گردد که در آینده تحقیقات بیشتری برای بررسی و تأیید عوامل مهم و مؤثر بر رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران مورد بررسی قرار گیرد. همان‌گونه که گفته شد، مناطق ساحلی ایران (از جمله شهر بوشهر) از جمله مناطقی هستند که در طول سال شاهد حضور انبوه گردشگران می‌باشد، اما با نگاهی گذرا به مناظر طبیعی و حتی غیر طبیعی شهرهای گردشگرپذیر ملاحظه می‌گردد که شهرهای ساحلی نیازمند سیاست‌گذاری‌های مناسب‌تری می‌باشند. در صورتی که

^۱Ogunbodeand Arnold

در چشم‌انداز آتی کشور، گردشگری پایدار مدنظر باشد، برنامه‌ریزی و اقدامات بیشتری نسبت به گردشگری توأم با حفظ محیط‌زیست را می‌طلبد.

منابع

- [۱] UNCSO NGO, (۱۹۹۹). Tourism and sustainable development. Department of economic and social Affairs, Commission on Sustainable Development, Seventh Session, ۱۹-۳۰ April, New York.
- [۲] Lickorish, Leonard J., Jenkins, Carson L, (۱۹۹۷). An introduction to tourism. Reed Educational and Professional Publishing Ltd.
- [۳] Christophe, Clivaz, (۱۹۹۹). Environmental concerns in tourism Croatia. New York: Economic Commission for Europe (ed).
- [۴] Kim, Aise KyoungJin, (۲۰۱۲). Determinants of Tourist behaviour in coastal environmental protection. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, Vol. ۱۴, No. ۱, pp: ۲۶-۴۹.
- [۵] Mehmetoglu, Mehmet, (۲۰۱۰). Factors influencing the willingness to behave environmentally friendly at home and holiday settings. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. ۱۰, No. ۴, pp: ۴۳۰-۴۴۷, Available in: <http://dx.doi.org/10.1080/15022250.2010.520861>.
- [۶] Brown, Fletcher, (۲۰۰۰). Characterizing effective environmental education and Its impact on preserves students' Environmental Attitudes. *Journal of Elementary Science Education*, ۱۲(۱), pp: ۳۳-۴۰.
- [۷] Fairweather, J. R., Maslin, C., Simmons, D. G., (۲۰۰۵). Environmental values and response to ecolabels among international visitors to New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. ۱۳, No. ۱, pp: ۸۲- ۹۸.
- [۸] Dolnicar, S. and Leisch, F., (۲۰۰۸). An investigation of tourists' patterns of obligation to protect the environment. *Journal of Travel Research*, No. ۴۶, pp: ۳۸۱-۳۹۱.
- [۹] فردوسی، سیما، شهرناز مرتضوی، نعیمه رضوانی (۱۳۸۶)، «رابطه بین دانش محیط زیستی و رفتارهای محافظت از محیط»، پژوهشنامه علوم انسانی، شماره ۵۳، بهار، صص ۲۶۶-۲۵۳.
- [۱۰] Dunlap, R. E.; Michelson, W., (۲۰۰۲). *Handbook of Environmental Sociology*. New York: Greenwood Press.
- [۱۱] Pietikäinen, Johanna, (۲۰۰۷). Slow start at the beginning of the recycling chain – How to make consumers recycle their mobile phones?. Master's Thesis, University of Helsinki, Department of Biological and Environmental Sciences
- [۱۲] شاهنوشی، مجتبی و عظیمه‌السادات عبداللهی، (۱۳۸۶)، «تحلیلی بر فرهنگ محیط‌زیستی مردم اصفهان و برخی از عوامل مؤثر بر آن»، مجله پژوهش علوم انسانی دانشگاه اصفهان، جلد ۲۳، شماره ۲، صص ۱۵-۳۴.
- [۱۳] Martin, M., William, I.D., Clark, M., (۲۰۰۶). Social, cultural and structural influences on household waste recycling: A Case Study. *Resource, Conservation and Recycling*, Vol. ۴۸, Issue ۴, pp: ۳۵۷-۳۹۵.
- [۱۴] فاضلی، محمد و جعفر صالحی، سحر (۱۳۹۲)، «شکاف نگرش، دانش و رفتار زیست‌محیطی گردشگران»، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال هشتم، شماره ۲۲، صص ۱۳۷-۱۶۱.
- [۱۵] Ogunbode, Charles A.; Kate Arnold, (۲۰۱۳). Exploring the link between environmental attitudes and behavior in Nigeria. Available in: http://www.academia.edu/2489311/Exploring_the_link_between_environmental_attitudes_and_behavior_in_Nigeria.